

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA OILADA TADBIRKORLIK, TEJAMKORLIK VA IQTISODIY TARBIYA TUSHUNCHALARINI SHAKLLANTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga oilada iqtisodiy tarbiya berishning mazmuni, ahamiyatli jihatlari bayon etilgan. Yosh avlodga tejamkorlik tarbiyasini singdirishning ilmiy-pedagogik asoslari yoritilgan.

Kalit so'zlar: ehtiyoj, mukammallik, aniqlik, izchillik, samadorlik, zamonaviy pedagogika, uslubiyot, vosita, tadqiqot, nazariya, amaliyot, ongliklik, faollik, hamkorlik shakli, jamoaviy, axborot-xabar, tushuntirish, yo'l-yo'riqlar berish.

В данной статье рассмотрены содержание и важные аспекты экономического воспитания младших школьников в семье. Освещены научно-педагогические основы аскетизма воспитания подрастающего поколения.

Ключевые слова: потребность, совершенство, точность, последовательность, эффективность, современная педагогика, методология, инструмент, исследование, теория, практика, осознание, деятельность, форма сотрудничества, команда, информация, объяснение, руководство, дать

This article describes the content and important aspects of economic education of primary school students in the family. The scientific and pedagogical bases of austerity education of the younger generation are covered.

Key words: need, perfection, accuracy, consistency, efficiency, modern pedagogy, methodology, tool, research, theory, practice, awareness, activity, form of cooperation, team, information, explanation, guidance give.

Kirish. Oila jamiyatning negizi, barkamol avlod ana shu oilada kamol topadi va tarbiyalanadi. Oilalarda ota-onalar, oilaning kekxa avlod vakillari, yoshi kattalar tomonidan amalga oshiriladigan tadbirkorlik, tejamkorlik va iqtisodiy tarbiya berish bolalar uchun o'ziga xos saboq bo'ladi.

Ota-ona uvol qilish gunohligini farzandiga yoshligidan nasihat yo'li bilan o'rgatadi. Oilada tejamkorlik va ehtiyotkorlikda to'g'ri yo'l tutish uchun esa ota-onalarning o'zlari o'quvchilariga o'rnak bo'lishlari zarur. Binobarin, oilaning tejamkorlik va ehtiyotkorlik faoliyati tarbiya ishida muhim rol o'ynaydi.

Asosiy qism. Hozirgi davrda bozor iqtisodiyoti dunyoning ko'pchilik mamlakatlari uchun xos bo'lib, u turli mamlakatlarda har xil darajada va o'ziga xos xususiyatlar bilan amal qilmoqda va rivojlanmoqda. Bu iqtisodiyotning amal qilish mexanizmi ko'plab asrlar davomida tarkib topib, shakllanib, hozirgi davrda madaniylashgan iqtisodiy tarbiya ko'nikmalari shakllanib, ko'pgina mamlakatlarda hukmron iqtisodiy tizimga aylandi. Bozor iqtisodiyoti - bu tovar ishlab chiqarish, ayirboshlash va pul muomalasi qonun-qoidalari asosida tashkil etiladigan va boshqariladigan iqtisodiy tizimdir.

Bunda iqtisodiyot erkin tovar-pul munosabatlariga asoslanadi, uning negizida tovar va pulning turli shakllardagi harakati yotadi, iqtisodiy monopolizmni inkor etadi.

O'qituvchi va ota-onalar o'quvchilarga oilaning sarf-xarajatlari strukturasini quyidagicha ochib berish ko'rsatilgan:

- kundalik xarajatlar tarkibini: ovqatlanish, kiyim-bosh va poyabzal, transport, kvartira haqi, kommunal, maishiy va boshqa pullik xizmatlar;

- bir yo'la qilinadigan xarajatlar tarkibini: uzoq vaqt foydalaniladigan buyumlar (uy, dala hovli, kvartira, transport vositasi, murakkab uy-ro'z g'or texnikasi, mebel, sanitariya texnikasi, gaz plitasi va hokazo), uy anjomlari sotib olish, soliqlarni to'lash.

Oilada o'quvchilar ehtiyotkorlik va tejamkorlikka qanchalik yaxshi o'rgatilsa, butun jamiyatga ham, o'ziga ham shuncha ko'p foyda keltiriladi.

Har bir bola oila a'zosi shu ma'noda u ma'lum darajada oila xo'jaligining ham ishtirokchisidir. Binobarin, biz o'quvchilarimizni faqat oila xo'jaliginigina emas, balki jamiyat xo'jaligini tejab-tergab yuritadigan sadoqatli inson qilib tarbiya qilmog'imiz lozim. Barcha ota-onalar bunday tarbiya maqsadlari to'g'risida o'zlarida

88 ravshan tushuncha hosil qilib, shu asosida ish tutishlari zarur. Oila tarbiya sohasida to'g'ri rahbarlik qilish yordami bilan o'quvchilarda sofdillik, vijdonlilik, mas'uliyatlilik, ziyraklik, uddaburonlik kabi xislatlar tarbiyalanadi.

Ibn Sino o'quvchilarni hayotga tayyorlash uchun ularga hunar o'rgatish kerak deb ko'rsatadi: "Inson hunarni puxta o'rganishi shart. Chunki hunar unga kelajakda ro'zg'or tebratishi uchun asqotadi. Oilada iqtisodiy tarbiya o'rgatish zamirida bolada mehnatsevarlikni shakllantirish yotadi. Bu shunday olib borilishi kerakki, bola o'z mehnatining natijalarini ko'ra bilsin. Shundagina bola o'z imkoniyatidan to'g'ri yoki noto'g'ri foydalanayotganini anglaydi.

Hunar egallash orqali iqtisodiy tarbiyani tushunchalarini shakllantirish orqali yoshlarni mustaqillikka o'rgatamiz. Bu jarayonda bola hisob-kitob qilishni ham o'rganadi, ishbilarmonlik va tashabbuskorlik xususiyatlariga ega bo'ladi. Ota-onalar hovli va xonadonlarni tartibga solish, ovqat pishirish, kir yuvish va kiyim-kechakni yamash, ro'zg'or asboblari va uydagi jihozlarni ta'mirlash sohasida o'quvchilar mehnatini tashkil etadilar. Bunda ota-ona yumushlarni o'quvchilarga ularning jismoniy, aqliy, ruhiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda topshirishlari kerak. Ota-ona ishni topshirish bilan cheklanmay, bola uni qanday bajarayotganini nazorat qilishi, lozim bo'lsa, maslahat, ko'mak berishi, bolani ruhlantirib turishi maqsadga muvofiqdir.

Iqtisodiy tarbiyaning samaradorligini oshirish ko'p jihatdan oila, maktab, jamoatchilik va mehnat jamoalarining hamjihat kuch-g'ayrat sarflashlariga va o'quvchilarga nisbatan qo'yiladigan talablari bir xil bo'lishiga bog'liq. Bugun maktab partalarida o'tirgan yoshlar o'z oldiga qo'yilgan ulug'vor vazifalarni hal qilishida yuqori samara berishi nazarda tutilmoqda. Bas, shunday ekan, yoshlarda shaxsiy va ijtimoiy turmush masalalarini, shuningdek, Vatan mudofaasi, xalqaro munosabatlar va tabiat inijliklari bilan bog'liq ravishda tug'iladigan muammolarni to'g'ri hal etishga yaroqli bo'lgan qobiliyati, jumladan, tejash va tejamli bo'lish qobiliyatini boshlang'ich sinfdan boshlab astoydil shakllantirish va o'stirish g'oyat katta ahamiyatga egadir. Bu borada boshlang'ich sinf o'quvchilarida tadbirkorlik, tejamkorlik tushunchalarini shakllantirish va tarbiyalashda oila bilan hamkorlik texnologiyasining o'ziga xos xususiyatlari va bozor qonunlarining belgilari mavjud. Bozor iqtisodiyotining muhim va umumiy belgilari quyidagilardan iborat:

- turli shakllardagi mulkchilikning mavjud bo'lishi va unda xususiy mulkchilikning ustun turishi;

- tadbirkorlik va tanlov erkinligi;

- raqobat kurashining mavjudligi;

- davlatning iqtisodiyotga cheklangan holda aralashuvi;

- korxona va firmalarning ichki hamda tashki shart-sharoitlar o'zgarishlariga moslashuvchanligi. Ana shu belgilar mavjud bo'lgandagina bozor mexanizmi yaxshi ishlay boshlaydi.

Buni boshlang'ich sinf o'quvchilarida tadbirkorlik, tejamkorlik va iqtisodiy tushunchalarini shakllantirish va tarbiyalashda oila bilan hamkorlik yaxshi yo'lga qo'yilgandagina, ularda iqtisodiy tarbiya mexanizmini tarkib toptirishimiz zarur hisoblanadi. Xo'sh, endi iqtisodiy tarbiya haqida nimalar deyish mumkin va u qanday amalga oshiriladi? Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tadbirkorlik, tejamkorlik va iqtisodiy tushunchalarini shakllantirish orqali biz maktab o'quvchilariga iqtisodiy tarbiyani qanday qilib singdirish lozimligi borasida o'z fikrimizni berib o'tishni maqsadga muvofiq deb topdik.

Muhokamalar va natijalar. Bizga ma'lumki, boshlang'ich ta'limning 4-sinfida quyidagi iqtisodiy tarbiya tushunchalar o'quvchilarga singdirilishi uchun: biznes, biznesmen, menejer, raqobat, unumdorlik, inqiroz, ko'chmas mulk, talab, taklif, yarmarka, birja, aksiya, aukcion, eksport, chakana savdo, ulgurji savdo va oldingi sinflarda o'tilgan bilimlar takomillashtiriladi. Unda misol uchun 1-sinflarda o'tilgan iqtisod, ehtiyoj, aqliy mehnat, jismoniy mehnat, mahsulot, bozor, sotuvchi, xaridor, do'kon, pul, narx, davlat mulki, mulkdor kabi bir qator tushunchalar o'quvchilarga o'rgatilgan. Shuning uchun ham ular bu tushunchalarning mazmun-mohiyatini to'la anglab yetadilar.

Chunki 1-sinfdan to 4-sinfgacha bu so'zlar bilan ishlar uzluksiz davom etib kelmoqda. Boshlang'ich ta'limning 2-sinflarda o'qiydigan o'quvchilarga quyidagi iqtisodga oid bilimlar va tushunchalar singdirilgan. Bular:

- moddiy ehtiyoj, ma'naviy ehtiyoj, tovar, natural mahsulot, ishlab chiqarish, korxona, tadbirkor, reklama, daromad, ish haqi, mukofot, meros, merosxo'r, bank, bankir kabilar. Bundan ko'zlangan maqsad shundan iboratki, har bir o'quvchining ongiga iqtisodga oid bilimlarni singdirish va shu orqali ularda iqtisodiy tarbiyani yo'lga qo'yishdir. Misol uchun moddiy va ma'naviy ehtiyojni tushunganda, iqtisodiy tarbiyani to'g'ri yo'lga qo'yishda, undan qanday foydalanish mumkin?

Ehtiyoj – jonli mavjudotning hayot kechirishining konkret shart-sharoitlariga qaramligini ifoda etuvchi va bu sharoitlarga nisbatan uning faolligini vujudga keltiruvchi holatdir.

Ehtiyoj - insonning, uning hayoti va rivojlanishini ta'minlaydigan ma'lum sharoitlarga bo'lgan zarurati. Ehtiyoj – insonning voqelikka va o'z vazifalariga bo'lgan munosabatini belgilovchi shaxs xususiyati, oxir-oqibat bu munosabat, uning yashash, hayot tarzi va faoliyati.

Markaziy Osiyo xalqining eng qadimgi "Avesto" diniy kitobining vujudga kelishi bilan, ya'ni miloddan 3000 yillar muqaddam shakllanib kelgan G'arb va jahondagi boshqa mamlakatlarda yashovchi xalqlar ma'naviyatiga zid o'laroq uyat, andisha, sharm-hayo, ibo, or-nomus, iffat, g'urur, izzat-nafs, qadr, insonparvarlik, muruvvat kabi axloq me'yorlariga asoslangan insonning ruhiy, axloqiy qiyofasi bo'lib, shular asosida tashkil topgan urf-odatlar, milliy an'analar va turmush kechirish tarzi hisoblandi. Ana shu tushunchalar mohiyatidan kelib chiqqan holda ma'naviy va moddiy ehtiyojga to'xtalib o'tamiz.

Moddiy ehtiyoj – kishilik jamiyati, insonlar o'zlarining tabiiy ehtiyojlarini qondirish jarayonida unga muhtojlik sezadi. Misol uchun, suvga, kiyimga, uyga, mashinaga ish qurilmalari va hokozalar. Bular to'g'risida o'quvchilarga qanday ma'lumot bersa bo'ladi va u orqali ularda qanday qilib iqtisodiy tarbiya shakllantiriladi degan savolga albatta o'z javobiga ega bo'lishi kerak. Bu o'z navbatida o'quvchilarda avaylab-asrash, saqlash, yaxshilab tutish, ko'paytirish, jilo berish, savg'a qilish kabi istaklarni ro'yobga chiqaradi. O'zida ehtiyoj orqali erishgan narsalarni asrashga va tejashga o'rganib boradi. Anashu tariqa

boshlang'ich sinflarda iqtisodiy tarbiya asta-sekinlik bilan yo'lga qo'yilib boriladi.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning iqtisodiy bilimlarini rivojlantirishning bosh maqsadi kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda iqtisodiy bilimdonlik, iqtisodiy ong, iqtisodiy madaniyatni tarkib toptirishdan iboratdir. Bu vazifani bajarishda esa boshlang'ich sinf o'qituvchisining bilim va mahorati juda ko'p narsani hal qilib, ularning iqtisodiy savodxonlik darajasi hamda o'z faoliyatini pedagogik muloqat asosida, ya'ni subyekt-subyekt munosabatlariga tayangan holda qurishi ko'zlangan maqsadga erishishda muhim ahamiyatga ega. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashdagi asosiy talablardan biri ularni boshlang'ich sinf o'quvchilariga iqtisodga oid bilim va tushunchalarni taqdim etish bo'yicha bilim, mahorat va metodika bilan qurollantirish, iqtisodiy fikrlashga o'rgatishdan iborat.

Xulosa o'rnida tejamkorlik tarbiyasini oilada shakllantirishning ahamiyati shundaki, oilada bolalarni yoshligidanoq oilaning iqtisodiy masalalarni hal qilishga jalb yetish birinchidan bolaning ota-ona oldidagi qadrini oshiradi, bolaning o'ziga ishonchini kuchaytiradi, ikkinchidan pul sarflash madaniyatiga, hisob-kitobga, tejamkorlikka o'rgatadi. Oila xo'jaligining iqtisodiy masalalari demokratik asosda, hamma oila a'zolari ishtirokida o'tadigan oilalarda pul-mablag' sababli janjallar ro'y bermaydi, balki oila a'zolarini oila jamoasiga yanada ko'proq jipslashtiradi.

Adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha "Harakatlar strategiyasi". - T.: "O'zbekiston", 2017-yil.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yoshlar ta'lim-tarbiyasi uchun qo'shimcha sharoitlar yaratish bo'yicha besh tashabbus. - T.: "Siyosat", 3-aprel 2019-yil.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. -T.: "Ma'naviyat", 2008-yil.
4. Turdimov Shomirza. Tog'day tayanch, suyanchiq.... "Ma'rifat" gazetasi, 2013-yil 22-iyun, № 50.
5. Umarova X.A. Boshlang'ich ta'limda iqtisodiy bilimlarni o'rganishga yo'naltirilgan modulli texnologiyalarning didaktik asoslari. Avtoref. ped.fan.nomz – T., 2006. - 26 b.
6. Xudoyqulov X.J. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida iqtisodiy tarbiyaga oid tushunchalarni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari.– T.: "Fan", 2004. - 150 b.
7. Xo'jayev N., Xasanboyev J. Iqtisodiy pedagogika. – T.: "Turkiston", 2002. - 125 b.
8. Xudoyqulov X.J. Tejamkorlik xislatlarini tarbiyalash. // Kasb-hunar ta'limi. – T. 2004. - №5, - 20-21 b.
9. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi Davlat hokimiyati portali.
10. www.uza.uz – O'zbekiston milliy axborot agentligi rasmiy sayti.